

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Allmän kommentar nr 2 (2014) av kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 9: Tillgänglighet

Finlandssvensk översättning

Ansvarsfrihetsklausul

Detta är en inofficiell och icke-granskad finlandssvensk översättning på uppdrag av Människorättscentret. Den engelska originalpublikationen "*General comment No. 2 (2014) - Article 9: Accessibility*" finns på:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Förenta Nationerna (FN)

Kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

CRPD/C/GC/2

Elfte sessionen

31 mars-11 april 2014

Titel: Allmän kommentar nr 2 (2014) av kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

ISBN: ISBN 978-952-7117-25-5 (pdf)

Layout: Suomi Design Oy

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Allmän kommentar nr 2 (2014) av kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 9: Tillgänglighet

Finlandssvensk översättning

Innehåll

Inledning	5
Normativt innehåll	14
Konventionsstaternas åtaganden	27
Förhållande till andra bestämmelser i konvention	33

Inledning

1. Tillgänglighet är en nödvändig förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva oberoende och delta fullt och på samma villkor som andra. Utan tillträde till den fysiska miljön, till transporter, andra anläggningar och tillgång till information och kommunikation, inklusive informations- och kommunikationsteknik och kommunikationssystem, samt till tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten, har personer med funktionsnedsättning inte samma möjligheter som andra till delaktighet i sina respektive samhällen. Det är inte en tillfällighet att tillgänglighet är en av de grundläggande principerna för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (artikel 3 f). Historiskt har rörelsen av personer med funktionsnedsättning anfört att tillträde till den fysiska miljön och till kollektivtrafik är en förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna utöva sin rätt till fri rörlighet. Denna garanteras i artikel 13 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och artikel 12 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. På liknande sätt är tillgång till information och kommunikation en förutsättning för rätten till åsiktsfrihet och yttrandefrihet, vilken garanteras i artikel 19 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna samt i artikel 19.2, i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

- 2.** Artikel 25 c i den internationella konventionen om medborgliga och politiska rättigheter slår fast alla medborgares rätt att på lika villkor få tillträde till offentliga tjänster (dvs. anställningar, förtroendeuppdrag eller liknande positioner) i sitt land. Bestämmelserna i denna artikel utgör grunden för att införliva rätten till tillträde och tillgång i de grundläggande fördragen om mänskliga rättigheter.

- 3.** Den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering garanterar alla människor tillträdesrätt till alla platser och serviceinrättningar som är avsedda för allmänheten såsom samfärdsmedel, hotell, restauranger, kaféer, teatrar och parker (artikel 5 f). Därmed har det skapats prejudikat i det internationella regelverket för mänskliga rättigheter när det gäller att se rätten till tillträde som en rättighet i sig. För medlemmar i olika etniska grupper var hindren för fritt tillträde till platser och tjänster som är öppna för allmänheten en följd av dels fördomsfulla attityder, dels en beredskap att använda våld för att förhindra tillträde till platser som var fysiskt tillgängliga. Personer med funktionsnedsättning möter i stället tekniska och miljöbetingade hinder, som i de flesta fall är skapade av människor. Det kan vara till exempel trappsteg vid entréer till byggnader, avsaknad av hissar i flervåningshus och brist på information i tillgängliga format. Sådana skapade hinder är ofta en följd av bristande information och tekniskt kunnande, snarare än av en medveten vilja att förhindra personer med funktionsnedsättnings tillträde till platser eller till-

gång till tjänster som är avsedda för allmänheten. Den byggda miljön hänför sig alltid till såväl social och kulturell utveckling som sedvanor. Därför är den byggda miljön helt under samhällets kontroll. För att kunna införa en politik som ger ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är det nödvändigt att ändra attityder mot personer med funktionsnedsättning genom att motverka stigmatisering och diskriminering. Detta kan ske med fortlöpande utbildningsinsatser, arbete för ökat medvetande, kulturella kampanjer och kommunikation.

- 4.** Rätten till tillträde är tydligt etablerad i det internationella regelverket för mänskliga rättigheter, både i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Tillgänglighet bör ses som en funktionsnedsättningsspecifik bekräftelse av den sociala aspekten av rätt till tillträde och tillgång. I konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är tillgänglighet en av de viktigaste bärande principerna - en avgörande förutsättning för att personer med funktionsnedsättning faktiskt och jämlikt ska kunna åtnjuta medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Samtidigt bör tillgänglighet inte bara ses i en kontext av jämlikhet och icke-diskriminering, utan även som ett sätt att investera i samhället och som en integrerad del av agendan för hållbar utveckling.

- 5.** Olika personer och organisationer har olika förståelse för vad informations- och kommunikationsteknik (IKT) innebär, men IKT anses allmänt vara ett samlingsnamn för alla informations- och kommunikationsapparater eller applikationer och deras innehåll. En sådan definition omfattar ett brett spektrum av teknik som ger tillgång till information och kommunikation, såsom radio, tv, satellit, mobiltelefoner, fast telefoni, datorer, nätverkshårdvara och mjukvara. IKT:s betydelse i sammanhanget ligger i dess förmåga att öppna ett brett spektrum av tjänster, omvandla befintliga tjänster och skapa större efterfrågan på tillgång till information och kunskap. Detta gäller särskilt inom missgynnade och utestängda grupper, såsom personer med funktionsnedsättning. Artikel 12 i det internationella telereglementet (antaget i Dubai 2012) slår fast rätten för personer med funktionsnedsättning att få tillgång till internationella telekommunikationstjänster. Artikeln hänvisar till relevanta rekommendationer från Internationella teleunionen (ITU). Bestämmelserna i artikeln utgör en grund för att förstärka konventionsstaternas nationella rättsliga ramverk.
- 6.** I sin allmänna kommentar nr 5 (1994) om personer med funktionsnedsättning, gjorde kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter konventionsstaterna uppmärksamma på skyldigheten att tillämpa FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.¹ Standardreglerna understryker tillgänglighe-

¹Generalförsamlingen resolution 48/96, bilaga.

tens betydelse för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning när det gäller den fysiska miljön, transporter, information och kommunikation. Konceptet utvecklas i regel 5, i vilken tillträde till den fysiska miljön samt tillgång till information och kommunikation lyfts fram som prioriteringsområden för konventionsstaterna. Vikten av tillgänglighet framgår även i den allmänna kommentaren nr 14 (2000) från kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som handlar om rätten till bästa möjliga hälsa (punkt 12). Även kommittén för barnets rättigheter har uttalat sig om tillgänglighet i sin allmänna kommentar nr 9 (2006) om rättigheter för barn med funktionsnedsättning. Där betonar kommittén att den fysiska otillgängligheten i kollektivtrafik och andra inrättningar (däribland statliga byggnader, shoppingområden och rekreativ inrättningar) är en starkt bidragande faktor i marginalisering och utestängning av barn med funktionsnedsättning. Det medför en avsevärd begränsning av deras tillgång till tjänster, däribland hälso- och sjukvård och utbildning (punkt 39). Betydelsen av tillgänglighet upprepades av kommittén för barnets rättigheter i dess allmänna kommentar nr 17 (2013) om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation, samt till det kulturella och konstnärliga livet.

7. Världshälsoorganisationen (WHO) och Världsbanken utgav år 2011 publikationen *World Report on Disability Summary*, som skrevs inom ramen för det största samrådet någonsin med aktivt deltagande av hundratals yrkesverksamma personer inom funktionsnedsättningsområdet. I rapporten betonas att

den byggda miljön, transportsystem samt information och kommunikation ofta är otillgängliga för personer med funktionsnedsättning (s. 10). På grund av bristen på tillgängliga transporter förhindras personer med funktionsnedsättning att åtnjuta några av sina grundläggande rättigheter, såsom rätten att söka anställning eller rätten till hälso- och sjukvård. Tillämpning och genomförande av tillgänglighetslagstiftningen fortsätter att vara låg i många länder och personer med funktionsnedsättning nekas ofta sin rätt till yttrandefrihet på grund av otillgänglig information och kommunikation. Även i länder där det finns tjänster för teckenspråkstolkning för döva personer, är antalet kvalificerade teckenspråkstolkare vanligtvis för lågt för att möta det ökande behovet av deras tjänster. Dessutom blir tolktjänsterna ofta för dyra i och med att teckenspråkstolkarna måste resa till tolkanvändarna. Även personer med intellektuella och psykosociala funktionsnedsättningar samt personer med dövblindhet möter hinder när de försöker få tillgång till information och kommunikation. Anledningen är brist på lättlästa format och alternativa och kompletterande kommunikationsformer. De möter också hinder när de försöker få tillgång till tjänster på grund av fördomar och brist på adekvat utbildning hos personalen som erbjuder dessa tjänster.

8. 2011 utgavs rapporten *Making Television Accessible* av Internationella teleunionen i samarbete med det globala initiativet för inkluderande informations- och kommunikationsteknik (*Global Initiative for Inclusive Information and Communica-*

tion Technologies). Rapporten understryker att en betydande andel av den miljard människor som lever med någon form av funktionsnedsättning inte kan åtnjuta det audiovisuella innehållet på tv. Detta beror på otillgänglighet i innehåll, information och/eller i de apparater som är nödvändiga för att få tillgång till dessa tjänster.

9. Tillgänglighetsfrågan erkändes av IKT-branschen vid den första etappen av toppmötet om informationssamhället (*World Summit on Information Society*), som hölls i Genève 2003. Konceptet tillgänglighet, som hade introducerats och drivits av funktionsnedsättningsrörelsen, införlivades i den principförklaring som antogs vid toppmötet. Principförklaringens punkt 25 fastslår att "delandet och stärkandet av global kunskap för utveckling kan ökas genom att undanröja hinder för rättvis tillgång till information om ekonomiska, sociala, politiska, hälso-, kulturella, utbildnings- och vetenskapliga aktiviteter samt genom att underlätta tillgång till offentlig information, däribland genom universell utformning (*universal design*) och användning av hjälpmedel".²
10. Kommittén för personer med funktionsnedsättning har ansett att tillgänglighet är en av nyckelfrågorna i var och en av de tio interaktiva dialogerna, som fördes med konventionsstaterna

²Se "*Declaration of Principles: Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium*", principförklaring antagen vid den första etappen av världstoppmötet om informationssamhället som hölls i Genève 2003 (WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E), punkt 25.

då deras första rapporter behandlades och innan den allmänna kommentaren utarbetades. Alla de sammanfattande slutsatserna av de inledande rapporterna innehåller rekommendationer om tillgänglighet. En gemensam utmaning har varit att det saknas lämpliga övervakningsmekanismer för att säkerställa den praktiska tillämpningen av tillgänglighetsnormer och relevant lagstiftning i praktiken. I en del konventionsstater har de lokala myndigheterna haft ansvaret för övervakning, som har saknat teknisk kunskap, personal och materiella resurser för att säkerställa en effektiv tillämpning. En annan gemensam utmaning har varit bristen på utbildning för relevanta intressentgrupper. Ytterligare ett problem är otillräcklig involvering av personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem i processen att säkerställa tillträde till den fysiska miljön och transporter samt tillgång till information och kommunikation.

- 11.** Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har också lyft frågan om tillgänglighet i sin praxis vid prövning av enskilda fall. I fallet *Nyusti och Takács v. Ungern* (kommunikation nr 1/2010, synpunkter antagna den 16 april 2013) var kommittén av uppfattningen att alla tjänster som är öppna för eller erbjuds till allmänheten måste vara tillgängliga i enlighet med bestämmelserna i artikel 9 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaten uppmanades att säkerställa att blinda personer hade tillgång till uttagsautomater. Kommittén rekommenderade bland annat att konventionsstaten skulle etablera

”miniminormer för tillgänglighet av banktjänster som erbjuds av privata finansinstitut för personer med synnedsättning och annan slags funktionsnedsättning; ... skapa ett rättsligt ramverk med konkreta, tidsbundna riktmärken som är verkställbara för att övervaka och bedöma privata finansinstituts gradvisa ändring och anpassning av tidigare otillgängliga banktjänster till tillgängliga tjänster; ... och säkerställa att alla nyanskaffade uttagsautomater och andra banktjänster är fullt ut tillgängliga för personer med funktionsnedsättning” (punkt 10.2 a).

- 12.** Det är ett faktum att tillgänglighet är en avgörande förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta fullt ut i samhället och på samma villkor som andra samt för att faktiskt kunna åtnjuta alla sina mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Mot bakgrund av det samt prejudikaten som nämns i punkt 11 finner kommittén att det är nödvändigt att anta en allmän kommentar om artikel 9 i konventionen gällande tillgänglighet. Detta i enlighet med kommitténs förfaranderegler och de etablerade sedvänjorna inom fördragsorganen för mänskliga rättigheter.

Normativt innehåll

- 13.** Artikel 9 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fastslår att "för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på samma villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden." Det är viktigt att tillgänglighet behandlas i sin fulla komplexitet; den omfattar den fysiska miljön, transporter, information och kommunikation samt tjänster. Fokus ligger inte längre på juridisk person eller huruvida ägandet av byggnader, transportinfrastruktur, fordon, information och kommunikation samt tjänster är offentligt eller privat. Så länge varor, produkter och tjänster är öppna för eller erbjuds allmänheten, måste de vara tillgängliga för alla, oavsett om de ägs eller erbjuds av en offentlig myndighet eller ett privat företag. Personer med funktionsnedsättning bör på samma villkor som andra ha tillträde och tillgång till alla varor, produkter och tjänster som är öppna för eller erbjuds allmänheten. Detta kräver rutiner som säkerställer personernas faktiska och lika tillträde och tillgång samt respekterar deras värdighet. Detta synsätt härrör från förbudet mot diskriminering; förvägran av tillträde eller tillgång bör anses utgöra en diskrimi-

nerande handling, oavsett huruvida förövaren är en offentlig eller privat verksamhet. Tillgänglighet bör tillhandahållas alla personer med funktionsnedsättning, oavsett vilken funktionsnedsättning, och utan åtskillnad på någon grund, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt, rättslig eller social status, genus eller ålder. Tillgänglighet bör särskilt ta hänsyn till genus- och åldersperspektiven för personer med funktionsnedsättning.

- 14.** Artikel 9 i konventionen slår tydligt fast att tillgänglighet är förutsättningen för att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva oberoende, fullt ut och delta på samma villkor som andra i samhället, samt att oinskränkt åtnjuta av alla sina mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på samma villkor som andra. Artikel 9 har sin grund i befintliga fördrag om mänskliga rättigheter, däribland artikel 25 c om rätten att få tillträde på lika villkor till offentlig tjänst i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och artikel 5 f om rätten till tillträde till alla platser och serviceinrättningar som är avsedda för allmänheten i den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. När dessa två grundläggande fördrag om mänskliga rättigheter antogs fanns dock inte internet, som sedan dess har förändrat världen dramatiskt. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är det första fördraget om mänskliga rättigheter från 2000-talet som

adresserar tillgång till IKT, men det skapar inte nya rättigheter i detta hänseende för personer med funktionsnedsättning. Vidare så har begreppet jämlikhet ändrats i internationell rätt under de senaste årtiondena, med en begreppsmässig övergång från formell jämlikhet till faktisk jämlikhet, vilket påverkar konventionsstaternas skyldigheter. Konventionsstaternas skyldighet att tillhandahålla tillgänglighet är en grundläggande del i den nya skyldigheten att respektera, skydda och uppfylla jämlikhetsrättigheter. Därför bör tillgänglighet ses i en kontext av rätten till tillträde och tillgång utifrån det specifika funktionsnedsättningsperspektivet. Rätten till tillträde och tillgång för personer med funktionsnedsättning säkerställs genom strikt tillämpning av tillgänglighetsnormer. När det gäller tillträde och tillgång till befintliga föremål, anläggningar, varor, produkter och tjänster, som är riktade till eller öppna för allmänheten, ska hinder undanröjas gradvis på ett systematiskt sätt. Detta ska ske med kontinuerlig övervakning. Syftet är att uppnå fullständig tillgänglighet.

- 15.** Alla nya varor, produkter, anläggningar, tekniker och tjänster bör utformas universellt (universal design) för att säkerställa fullständigt, jämlikt och obegränsat tillträde och tillgång för alla potentiella konsumenter, däribland personer med funktionsnedsättning. Utformningen bör ske på ett sätt som tar full hänsyn till personernas inneboende värdighet och mångfald, och tillämpas strikt, i alla sammanhang. Den strikta tillämpningen bör bidra till skapandet av en oinskränkt rörelsekedja

för individen från en plats till en annan, inbegripet rörelse inom specifika platser, utan hinder. Detta innebär bland annat att personer med funktionsnedsättning och andra användare bör kunna röra sig på hinderfria gator, komma in i tillgängliga låggolvsfordon, ha tillgång till information och kommunikation samt komma in i och röra sig inom universellt utformade byggnader. Vid behov kan detta ske med hjälp av hjälpmedel och levande assistans. Tillämpning av universell utformning utesluter inte automatiskt behovet av tekniska hjälpmedel. Att tillämpa universell utformning när processen startar hjälper till att hålla nere byggkostnaderna; att göra en byggnad tillgänglig från början behöver i många fall inte öka totalkostnaden alls, eller i en del fall bara minimalt. Däremot kan senare anpassningar för att tillgängliggöra en byggnad kosta ansenligt mycket i en del fall, särskilt vad gäller vissa historiska byggnader. Att tillämpa universell utformning från början är alltså mer ekonomiskt, men den potentiella kostnaden för senare undanröjande av hinder får inte användas som en förevändning för att undvika åtagandet att gradvis undanröja hinder för tillgänglighet. Tillgänglighet i form av tillgång till information och kommunikation, däribland IKT, bör också uppnås från början, då senare anpassningar av internet och IKT kan öka kostnaderna. Därför är det mer ekonomiskt att införa obligatorisk IKT-tillgänglighet på de tidigaste stadierna i utformning och produktion.

16. Tillämpningen av universell utformning gör samhället tillgäng-

ligt för alla människor, inte bara personer med funktionsnedsättning. Det är också viktigt att artikel 9 uttryckligen belägger konventionsstaterna med skyldigheten att säkerställa tillgänglighet både i städer och på landsbygden. Det har visat sig att tillgängligheten ofta är bättre i större städer än i avlägsna, mindre utvecklade områden på landsbygden. Även informations- och kommunikationstjänster tenderar att vara mer sofistikerade i tätt befolkade, livliga urbana områden. Omfattande urbanisering kan dock ibland skapa nya hinder som förhindrar tillträde och tillgång för personer med funktionsnedsättning, särskilt till den byggda miljön, transporter och tjänster. Både i städer och på landsbygden bör personer med funktionsnedsättning ha fysiskt tillträde till natur- och kulturarvsområden som allmänheten kan vistas i och åtnjuta.

17. Artikel 9.1 kräver att konventionsstaterna identifierar och undanröjer hinder och barriärer mot tillgänglighet när det gäller bland annat:

- a)** byggnader, vägar, transportmedel och andra inom- och utomhusanläggningar, däribland skolor, bostäder, vårdinrättningar och arbetsplatser, samt
- b)** information, kommunikation och andra tjänster, inklusive elektroniska tjänster och räddningstjänster.

De "andra inom- och utomhusanläggningar" som nämns i punkt a, inbegriper brottsbekämpande myndigheter, domstolar, fängelser, sociala inrättningar, områden för socialt

umgänge och rekreation, kulturella, religiösa och politiska aktiviteter, sportaktiviteter och shoppinganläggningar. "Andra tjänster" bör omfatta post-, bank-, telekommunikations- och informationstjänster.

- 18.** Konventionsstaterna måste vidta åtgärder för att utveckla, utfärda och övervaka tillämpningen av nationella miniminormer för tillgänglighet till anläggningar och service som är öppna för eller erbjuds allmänheten. Artikel 9.2 slår fast vilka dessa åtgärder ska vara. De nationella miniminormerna för tillgänglighet ska överensstämma med andra konventionsstaters normer, för att säkerställa interoperabilitet (att de fungerar i kombination) och åstadkomma fri rörlighet. Detta ingår i rätten till fri rörlighet och medborgarskap (artikel 18) för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna är också skyldiga att vidta åtgärder för att säkerställa att privata aktörer som erbjuder anläggningar och service dit allmänheten äger tillträde beaktar alla aspekter av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning (artikel 9.2 b).

- 19.** Eftersom bristande tillgänglighet ofta är en följd av brist på medvetenhet och tekniskt kunnande, kräver artikel 9 att konventionsstaterna ger alla intressenter utbildning om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning (punkt 2 c). Artikel 9 försöker inte räkna upp relevanta intressenter, men en uttömmande lista bör innefatta myndigheter som utfärdar bygglov, sändningstillstånd och IKT-licenser, ingenjörer,

designers, arkitekter, stadsplanerare, transportmyndigheter, leverantörer av tjänster, akademiker samt personer med funktionsnedsättning och deras organisationer. Det är viktigt att införa utbildning och upprätta övervakningssystem för alla dessa grupper för att säkerställa den praktiska tillämpningen av tillgänglighetsnormer. Genom att involvera fler personer med funktionsnedsättning direkt i produktutvecklingen, skulle också förbättra förståelsen för rådande behov och öka effektiviteten av tillgänglighetstester. I slutändan är det byggarna på byggplatsen som gör byggnaden tillgänglig eller inte. Det är viktigt att erbjuda utbildning och övervakningssystem för alla dessa grupper för att säkerställa den praktiska tillämpningen av tillgänglighetsstandarder.

- 20.** Rörelse och orientering inom byggnader och på andra platser som är öppna för allmänheten kan utgöra en utmaning för en del personer med funktionsnedsättning om det inte finns lämplig skyltning, tillgänglig information och kommunikation eller stödjande service. Därför bör byggnader och andra ställen som är öppna för allmänheten ha anvisningar i punktskrift och i lättläst och lättbegriplig form. Dessutom bör personer med funktionsnedsättning erbjudas assistans och annan personlig service, däribland ledsagare, lektörer och utbildade teckenspråkstolkare för att främja tillgänglighet. Detta föreskriver artikel 9.2 d och e. Utan anvisningar, tillgänglig information och kommunikation samt stödjande service, kan orientering och rörelse inom och genom byggnader bli omöjlig för

många personer med funktionsnedsättning, särskilt för dem som upplever kognitiv utmattning.

- 21.** Utan tillgång till information och kommunikation kan åsiktsfriheten, yttrandefriheten och många andra grundläggande fri- och rättigheter allvarligt urholkas och inskränkas för personer med funktionsnedsättning. Därför föreskriver artikel 9.2 f till g, i konventionen att konventionsstaterna bör främja assistans och annan personlig service, däribland ledsagare, lektörer och utbildade teckenspråkstolkare, främja andra ändamålsenliga former av hjälp och stöd till personer med funktionsnedsättning för att säkerställa deras tillgång till information, främja tillgång för personer med funktionsnedsättning till ny informations- och kommunikationsteknik och -system, däribland internet, genom tillämpning av obligatoriska tillgänglighetsnormer. Information och kommunikation bör också finnas i lättlästa format och i alternativa och kompletterande former och metoder.
- 22.** Ny teknik kan användas för att främja att personer med funktionsnedsättning kan delta i samhället fullt och på samma villkor som andra. Det fungerar dock bara om tekniken är utformad och tillverkad på ett sätt som säkerställer dess tillgänglighet. Nya investeringar, forskning och produktion bör bidra till att undanröja ojämlikhet, inte skapa nya hinder. Därför uppmanas konventionsstaterna att främja utformning, utveckling, tillverkning och distribution av tillgänglig informa-

tions- och kommunikationsteknologi och -system. Detta ska ske på ett tidigt stadium så att tekniken och systemet blir tillgängliga till lägsta möjliga kostnad. Denna uppmaning finns artikel 9.2 h. Några exempel på tekniska framsteg som främjar tillgänglighet är användning av hörseltekniska system, däribland FM-system och teleslinga för att bistå hörapparat-användare, personhissar som är utrustade för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att använda dem vid nödutrymning av byggnader.

- 23.** Tillgänglighet är en förutsättning för personer med funktionsnedsättning att kunna leva oberoende; det föreskrivs i artikel 19 i konventionen. Tillgänglighet är också en förutsättning för att delta fullt och på samma villkor som andra i samhället. Förvägran av tillträde eller tillgång bör därför ses i en diskrimineringskontext, oavsett om det rör tillträde till den fysiska miljön, till transporter, till andra anläggningar, tillgång till informations- och kommunikationsteknik eller till tjänster som är öppna för allmänheten. Det främsta allmänna åtagandet för alla konventionsstater är att "vidta alla ändamålsenliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att ändra eller avskaffa gällande lagar, bestämmelser, sedvänjor och bruk som är diskriminerande mot personer med funktionsnedsättning" (artikel 4.1 b). "Konventionsstaterna ska förbjuda all diskriminering på grund av funktionsnedsättning och garantera personer med funktionsnedsättning lika och effektivt rättsligt skydd mot diskriminering på alla grunder" (artikel 5.2). "För att främja jämlikhet

och avskaffa diskriminering ska konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att skälig anpassning tillhandahålls” (artikel 5.3).

- 24.** En tydlig åtskillnad bör göras mellan två av konventionsstaternas åtaganden. Skillnaden bör göras mellan åtagandet att säkerställa tillträde och tillgång till alla nya utformade, byggda eller tillverkade föremål, infrastrukturer, varor, produkter och tjänster; och åtagandet att undanröja hinder och säkerställa tillträde till den befintliga fysiska miljön och befintlig transport samt tillgång till information och kommunikation samt tjänster som är öppna för allmänheten. Ytterligare ett av konventionsstaternas allmänna åtaganden är att ”genomföra eller främja forskning och utveckling av universellt utformade produkter, tjänster, utrustning och anläggningar (‘design för alla’) enligt definitionerna i artikel 2 i denna konvention, som skulle fordra minsta möjliga anpassning och lägsta kostnad för att tillmötesgå de särskilda behoven hos en person med funktionsnedsättning, att främja tillgängligheten till och användningen av dem samt att främja design för alla vid utveckling av standarder och riktlinjer” (artikel 4.1 f). Alla nya föremål, infrastrukturer, anläggningar, produkter och tjänster måste utformas på ett sätt som gör dem fullt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, i enlighet med principerna om universell utformning. Konventionsstaterna har även åtagit sig att säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillträde till den befintliga fysiska miljön och transporter samt tillgång till

information och kommunikation samt tjänster som är öppna för allmänheten. Eftersom detta åtagande ska genomföras gradvis, bör konventionsstaterna fastställa tydliga tidsramar och tillsätta tillräckliga resurser för att undanröja befintliga hinder. Vidare bör konventionsstaterna tydligt slå fast vilka uppgifter som bör utföras för att säkerställa tillgänglighet samt hur dessa uppgifter ska fördelas bland myndigheter (inklusive regionala och lokala myndigheter) och verksamheter (inklusive privata verksamheter). Konventionsstaterna bör också föreskriva effektiva övervakningsmekanismer för att säkerställa tillgänglighet och övervaka sanktionerna mot dem som inte tillämpar tillgänglighetsnormerna.

- 25.** Tillgänglighet är kopplat till grupper, medan skälig anpassning är kopplat till individer. Detta innebär att skyldigheten att tillhandahålla tillgänglighet är en förhandsskyldighet. Det betyder att konventionsstaterna är skyldiga att tillhandahålla tillgänglighet redan innan de har fått en individuell begäran om att kunna ta sig in i eller använda en plats eller en tjänst. Konventionsstaterna måste fastställa tillgänglighetsnormer, vilka måste antas i samråd med organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighetsnormerna måste vara specificerade för leverantörer av service, byggare och andra relevanta intressenter. Tillgänglighetsnormer måste vara breda och standardiserade. För vissa individer är tillämpningen av tillgänglighetsnormer inte tillräckligt för att tillförsäkra tillträde och tillgång. Det kan handla om individer med

ovanliga funktionsnedsättningar som inte beaktades när tillgänglighetsnormerna utvecklades eller som inte använder de former, metoder eller medel som tillhandahålls för att uppnå tillgänglighet (som till exempel inte läser punktskrift). I sådana fall kan det vara aktuellt att tillhandahålla skälig anpassning. Enligt konventionen får konventionsstaterna inte använda åtstramningsåtgärder som en förevändning för att undvika att säkerställa gradvis tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Åtagandet att tillämpa och genomföra tillgänglighet är ovillkorligt. Det innebär att verksamheter som är förpliktade att tillhandahålla tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning inte får underlåta att göra det och rättfärdiga detta genom att hänvisa till bördan det innebär. Åtagandet att tillhandahålla skälig anpassning däremot, föreligger endast om genomförandet inte utgör en orimlig börda för verksamheten.

- 26.** Åtagandet att tillhandahålla skälig anpassning är en skyldighet med verkan *ex nunc*, vilket innebär att åtagandet går att verkställa från den tidpunkt då en person med funktionsnedsättning behöver det i en given situation. Det kan till exempel vara när något behövs på arbetsplatsen eller i skolan för att personen ska kunna åtnjuta sina rättigheter på samma villkor som andra i en särskild kontext. Här kan tillgänglighetsnormer vara en indikator, men de får inte ses som föreskrivande. Skälig anpassning kan användas som ett medel att säkerställa tillträde och tillgång för en individ med funktionsnedsättning

i en särskild situation. Syftet är att uppnå individuell rättvisa i den bemärkelsen att man säkerställer icke-diskriminering eller jämlikhet med beaktande av individens värdighet, självbestämmande och val. Därmed kan en person med en ovanlig funktionsnedsättning begära anpassning som faller utanför omfattningen av tillgänglighetsnormerna.

Konventionsstaternas åtaganden

- 27.** Tillträde till den fysiska miljön och transporter samt tillgång till information, kommunikation och tjänster som är öppna för allmänheten är ofta en förutsättning för att personer med funktionsnedsättning faktiskt ska kunna åtnjuta olika medborgerliga och politiska rättigheter. När det är nödvändigt kan konventionsstaterna säkerställa tillträde och tillgång genom ett gradvist förverkligande. Det kan även ske genom internationellt samarbete. En analys av situationen för att identifiera de hinder och barriärer som måste undanröjas kan utföras på ett effektivt sätt och inom en kort till medellång tidsram. Hinder bör undanröjas på ett kontinuerligt och systematiskt sätt, gradvis men stadigt.
- 28.** Konventionsstaterna är förpliktade att anta, utfärda och övervaka nationella tillgänglighetsnormer. Om relevant lagstiftning inte finns, är det första steget att anta ett ändamålsenligt rättsligt ramverk. Konventionsstaterna bör utföra en omfattande omprövning av lagarna om tillgänglighet för att identifiera, övervaka och adressera luckor i lagstiftning och tillämpning. Funktionsnedsättningslagstiftning omfattar till exempel sällan IKT i sin definition av tillgänglighet. Detsamma gäller lagar om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som avser icke-diskriminerande tillträde och tillgång inom områden som upphandling, sysselsättning och utbildning. Dessa lagar innefattar sällan tillgång till IKT och till de många varor, produkter

och tjänster som erbjuds genom IKT och är centrala i dagens samhälle. När dessa lagar och förordningar ska omprövas och antas är det viktigt att det sker i nära samråd med personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem (artikel 4.3). Man bör även samråda med alla andra relevanta intressenter, däribland medlemmar från den akademiska världen och branschorganisationer med arkitekter, stadsplanerare, ingenjörer och designers. Lagstiftningen bör både grundas på och i sig införliva principen om design för alla, såsom krävs i konventionen (artikel 4.1 f). Lagstiftningen bör också tillgodose obligatorisk tillämpning av tillgänglighetsnormer och sanktioner (däribland böter) för dem som underlåter att tillämpa dem.

- 29.** Det är till stor hjälp att samordna och ena tillgänglighetsnormer som föreskriver olika områden som måste vara tillgängliga. Det gäller till exempel vad som sägs om den fysiska miljön i lagar om byggnation och stadsplanering, om transport i lagar om kollektiv flyg-, järnvägs- väg- och vattentransport, om information och kommunikation samt om tjänster som är öppna för allmänheten. Tillgänglighet bör också innefattas både i allmänna och specifika lagar om lika möjligheter, jämlikhet och deltagande i fråga om förbudet mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Att neka personer med funktionsnedsättning tillträde eller tillgång bör tydligt definieras som en förbjuden diskriminerande handling. Det bör också finnas effektiva rättsmedel att tillgå för personer med

funktionsnedsättning som ändå har nekats tillträde eller tillgång, antingen till den fysiska miljön och transporter, eller till information och kommunikation samt tjänster som är öppna för allmänheten. När tillgänglighetsnormer fastställs måste konventionsstaterna beakta mångfalden bland personer med funktionsnedsättning och säkerställa att tillgänglighet tillhandahålls alla oavsett kön, ålder och typ av funktionsnedsättning. En del av det uppdraget - att inkludera mångfalden bland personer med funktionsnedsättning - är att erkänna att en del personer med funktionsnedsättning behöver hjälp för att åtnjuta full tillgänglighet. Det kan vara hjälp från människor eller djur (såsom personlig assistans, teckenspråkstolkning, taktill teckenspråkstolkning eller ledarhundar). Det innebär i sin tur att konventionsstaterna exempelvis bör fastställa att det vore en förbjuden, diskriminerande handling att förbjuda ledarhundar i en särskild byggnad eller på en öppen plats.

- 30.** Det är nödvändigt att upprätta miniminormer för tillgänglighet när det gäller olika tjänster som offentliga och privata organisationer tillhandahåller för personer med olika slags funktionsnedsättning. När en ny IKT-standard utvecklas bör den integreras i referensverktyg, som ITU-T:s rekommendation om checklista för standardisering av telekommunikation *Telecommunications Accessibility Checklist for standardization activities* (2006) och riktlinjer för tillgänglighet i telekommunikation för äldre och personer med funktionsnedsättning (ITU-T rekommendation F.790). Detta skulle göra det möjligt

att generalisera universell utformning för alla inom utveckling av alla standarder. Konventionsstaterna bör upprätta ett lagstiftningsramverk med riktmärken för hur de ska övervaka och bedöma privata verksamheters gradvisa justeringar av sina tidigare otillgängliga tjänster till tillgängliga sådana. Riktmärkena bör vara specifika, verkställbara och tidsbundna. Konventionsstaterna bör också säkerställa att alla nyproducerade varor, produkter och tjänster är fullt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Miniminormer måste utvecklas i nära samråd med personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem, i enlighet med artikel 4.3 i konventionen. Normerna kan också utvecklas i samarbete med andra konventionsstater och internationella organisationer och andra organ genom internationellt samarbete, i enlighet med artikel 32 i konventionen. Konventionsstaterna uppmuntras att ansluta sig till ITU:s studiegrupper inom unionens sektorer för radiokommunikation, standardisering och utveckling. Dessa arbetar aktivt för att integrera tillgänglighet i utvecklingen av internationell telekommunikation och internationella IKT-standarder. De arbetar även för att höja branschens och regeringars medvetenhet om behovet att öka tillgången till IKT för personer med funktionsnedsättning. Ett sådant samarbete kan hjälpa till i utvecklingen och främjandet av internationella standarder som bidrar till interoperabilitet av varor, produkter och tjänster. Även på området kommunikationsrelaterade tjänster måste konventionsstaterna verka för dess standardisering och säkerställa åtminstone en mini-

minivå för kvalitet hos tjänsterna. Det gäller särskilt för relativt nya typer av tjänster, såsom personlig assistans, teckenspråk, tolkning och taktil tolkning.

- 31.** När konventionsstaterna omprövar sin tillgänglighetslagstiftning måste de se till så att lagen förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning och ändralagarna om det behövs. Som en lägsta nivå, när bristande tillgänglighet har hindrat en person med funktionsnedsättning att få tillgång till en tjänst eller tillträde till en anläggning som är öppen för allmänheten bör handlingen anses vara en förbjuden diskriminerande handling på grund av funktionsnedsättning i följande situationer:
 - a)** När tjänsten eller anläggningen upprättats efter att relevanta tillgänglighetsnormer införts.
 - b)** När tillträde eller tillgång till anläggningen eller tjänsten skulle ha kunnat säkerställas (när den kom till) genom skälig anpassning.

- 32.** Som en del av omprövningen av tillgänglighetslagstiftningen, måste konventionsstaterna också utreda sina lagar om offentlig upphandling för att säkerställa att tillgänglighetskraven är införlivade i tillvägagångssätten vid offentlig upphandling. Det är oacceptabelt att använda offentliga medel för att skapa eller vidmakthålla den ojämlikhet som oundvikligen blir följden av otillgängliga tjänster och anläggningar. För att säkerställa tillgänglighet och faktisk jämlikhet för personer med funktionsnedsättning bör offentlig upphandling användas

för att genomföra positiv särbehandling. Detta är i linje med bestämmelserna i artikel 5.4 i konventionen.

- 33.** Konventionsstaterna bör anta handlingsplaner och strategier för att identifiera befintliga hinder för tillgänglighet, sätta tidsramar med specifika slutdatum och tillhandahålla både de mänskliga och materiella resurser som behövs för att undanröja dessa hinder. När sådana handlingsplaner och strategier har antagits bör de tillämpas och genomföras strikt. Konventionsstaterna bör också stärka sina övervakningsmekanismer för att säkerställa tillgänglighet. De bör även fortsätta tillhandahålla tillräckliga medel för att undanröja hinder för tillgänglighet och utbilda personer med ansvar att övervaka detta. Eftersom tillgänglighetsnormer ofta tillämpas lokalt är det av yttersta vikt att kontinuerligt bygga upp kapaciteten hos de lokala myndigheter som ansvarar för att övervaka tillämpningen av normerna. Ett av konventionsstaternas åtaganden är att utveckla ett effektivt övervakningsramverk och upprätta effektiva övervakningsorgan med tillräcklig kapacitet och ändamålsenliga mandat för att säkerställa att planer, strategier och standardisering genomförs och verkställs.

Förhållande till andra bestämmelser i konvention

- 34.** Man bör anlägga ett perspektiv av jämlikhet och icke-diskriminering när man ser på konventionsstaternas skyldighet att säkerställa tillträde för personer med funktionsnedsättning till den fysiska miljön och transporter samt tillgång till information, kommunikation och service som är öppen för allmänheten. Att neka personer sådant tillträde eller tillgång utgör diskriminering på grund av funktionsnedsättning, vilket förbjuds i artikel 5 i konventionen. Att säkerställa tillgänglighet med verkan för framtiden bör ses som en del av det allmänna åtagandet att utveckla varor, produkter, tjänster, utrustning och anläggningar enligt principen om universell utformning (artikel 4.1 f).
- 35.** Insatser för att öka medvetenheten om tillgänglighet är en av förutsättningarna för en effektiv tillämpning och ett effektivt genomförande av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighet ses ofta ur ett alltför snävt perspektiv: som tillträde till den byggda miljön (vilket är betydelsefullt, men endast en aspekt av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning). Därför bör konventionsstaterna systematiskt och kontinuerligt sträva efter att öka medvetenheten om tillgänglighet bland alla relevanta intressenter. Tillgänglighetens allomfattande karaktär bör lyftas, både i tillhandahållandet av tillträde till den fysiska miljön och transporter, och när det gäller tillgång till information, kommunikation och tjänster. Insatserna för ökad medvetenhet bör också betona att åtagandet att efterleva tillgänglighetsnor-

mer gäller både den offentliga och den privata sektorn. Insatserna bör främja tillämpning av design för alla och lyfta tanken att det är kostnadseffektivt och ekonomiskt att utforma och bygga på ett tillgängligt sätt redan på de tidigaste stadierna. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot att bygga kapacitet för tillämpningen av tillgänglighetsnormer och övervakningen av densamma. Media bör inte enbart beakta tillgängligheten i sina egna program och tjänster för personer med funktionsnedsättning, utan även anta en aktiv roll i att främja tillgänglighet och bidra i insatserna för ökad medvetenhet. Insatserna för ökad medvetenhet bör utföras i samarbete med personer med funktionsnedsättning, organisationer som företräder dem samt tekniska experter.

- 36.** Att säkerställa fullständigt tillträde till den fysiska miljön och transporter och tillgång till information, kommunikation och service som är öppen för allmänheten är verkligen en avgörande förutsättning för faktiskt åtnjutande av många rättigheter i konventionen. I risksituationer, vid naturkatastrofer och väpnad konflikt måste räddningstjänster vara tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning, annars kan inte deras liv räddas eller deras välbefinnande skyddas (artikel 11). Tillgänglighet måste införlivas som en prioritet i återuppbyggnadsinsatser efter en katastrof. Även när man arbetar med riskbegränsning för katastrofsituationer måste det vara tillgängligt och inkludera funktionsnedsättning.

- 37.** Effektiv tillgänglighet av rättskyddet är inte möjligt om myndigheterna som övervakar lagligheten och domstolarnas byggnader inte är fysiskt tillgängliga eller om deras service, information och kommunikation inte är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning (artikel 13). Skyddade boenden, stödtjänster- och förfaranden måste vara tillgängliga för att effektivt och meningsfullt skydda personer med funktionsnedsättning, som speciellt kvinnor och barn, från våld, övergrepp och utnyttjande (artikel 16). Tillgänglighet av miljön, transporter, information, kommunikation och service är förutsättningar för att inkludera personer med funktionsnedsättning i sina respektive lokalsamhällen och för att de kan leva ett oberoende liv (19 artikel).
- 38.** Artiklarna 9 och 21 överlappar varandra i frågan om information och kommunikation. Artikel 21 föreskriver att konventionsstaterna "ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva yttrandefriheten och åsiktsfriheten, inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer på lika villkor som andra och genom alla former av kommunikation som de själva väljer". Artikel 9 fortsätter att i detalj beskriva hur tillgänglighet av information och kommunikation kan säkerställas i praktiken. Den kräver exempelvis att konventionsstaterna förser personer med funktionsnedsättning med "information som är avsedd för allmänheten i tillgängligt format och teknologi anpassad för olika funktions" (artikel 21 a). Vidare föreskriver

artikeln att staterna ska "underlätta användning i offentliga sammanhang av teckenspråk, punktskrift, förstorande och alternativ kommunikation och alla andra tillgängliga medel, former och format för kommunikation som personer med funktionsnedsättning själva valt" (artikel 21 b). Privata verksamheter som erbjuder tjänster till allmänheten, däribland genom internet, ska uppmanas att tillhandahålla information och service i tillgängliga och användbara format för personer med funktionsnedsättning (artikel 21 c). På samma sätt ska massmedier, däribland leverantörer av information genom internet, uppmuntras att göra sina tjänster tillgängliga för personer med funktionsnedsättning (artikel 21 d). Artikel 21 kräver också att konventionsstaterna erkänner och främjar användningen av teckenspråk, i enlighet med artiklarna 24, 27, 29 och 30 i konventionen.

- 39.** Utan tillgänglig transport till skolor, tillgängliga skolbyggnader och tillgänglig information och kommunikation skulle inte personer med funktionsnedsättning ha möjlighet att utöva sin rätt till utbildning (artikel 24 i konventionen). Därför måste skolor vara tillgängliga, vilket uttryckligen föreskrivs i artikel 9.1 a i konventionen. Inte bara skolbyggnaderna, utan hela processen kring inkluderande utbildning måste vara tillgänglig. Till processen räknas all information och kommunikation (däribland hörseltekniska system), stödjande service och skälig anpassning i skolor. För att utveckla tillgängligheten bör såväl undervisningen som läroplanens innehåll främja på tecken-

språk, punktskrift och alternativ skrift samt genom förstorande och alternativa former, medel och format för kommunikation och orientering (artikel 24.3 a). Detta bör ske med särskild hänsyn till ändamålsenliga språk och former och medel för kommunikation som används av blinda, döva, hörselskadade och elever med dövblindhet. Former och medel för undervisning bör vara tillgängliga och bör utföras i tillgängliga miljöer. Hela studiemiljön för elever med funktionsnedsättning måste vara utformad på ett sätt som utvecklar inkludering och garanterar elevernas jämlikhet genom hela utbildningsprocessen. Fullständig tillämpning och fullständigt genomförande av artikel 24 i konventionen bör övervägas i förening med de andra grundläggande instrumenten för mänskliga rättigheter, såväl som bestämmelserna i Unescos konvention mot diskriminering inom undervisningen.

- 40.** Personer med funktionsnedsättning har inte möjlighet till hälso- och sjukvård och social trygghet, om de inte har tillgänglighet till byggnader där tjänster erbjuds. Även om byggnaderna där hälso- och sjukvård och sociala trygghets-tjänster erbjuds är tillgängliga i sig, kan inte personer med funktionsnedsättning ta sig till dem utan tillgänglig transport. All information och kommunikation som gäller erbjudanden om hälso- och sjukvård bör vara tillgänglig på teckenspråk, punktskrift, tillgängliga elektroniska format och alternativ skrift samt genom förstorande och alternativa medel, former och format för kommunikation. Det är särskilt viktigt att beakta

genusdimensionen i tillgänglighet till hälso- och sjukvård. Det gäller särskilt reproduktiv hälso- och sjukvård för kvinnor och flickor med funktionsnedsättning, däribland gynekologi och obstetrik.

- 41.** Personer med funktionsnedsättning kan inte åtnjuta sina rättigheter kring arbete och sysselsättning (vilka beskrivs i artikel 27 i konventionen) fullt ut om inte arbetsplatsen i sig är tillgänglig. Arbetsplatser måste därför vara tillgängliga, vilket uttryckligen anges i artikel 9.1 a. Vägran att anpassa en arbetsplats för personer med funktionsnedsättning utgör en förbjuden diskriminerande handling. Utöver att arbetsplatsen i sig ska vara fysiskt tillgänglig, krävs tillgänglig transport och service för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta sig till sina arbetsplatser. Även all information gällande arbete, platsannonser och urvalsprocesser samt sådan kommunikation på arbetsplatsen som ingår i arbetsprocessen måste vara tillgänglig på teckenspråk, punktskrift, tillgängliga elektroniska format och alternativ skrift samt genom förstorande och alternativa medel, former och format för kommunikation. Alla fackliga rättigheter och arbetsrättsliga skydd måste också vara tillgängliga, liksom kompetensutveckling och yrkeskvalificering. Till exempel måste kurser i utländska språk eller data för anställda och praktikanter hållas i en tillgänglig miljö i tillgängliga former med tillgängliga medel och format.
- 42.** Artikel 28 i konventionen behandlar en tillfredsställande

levnadsstandard och social trygghet för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna bör vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att både generella och funktionsnedsättningsspecifika åtgärder och tjänster för social trygghet tillhandahålls på ett tillgängligt sätt, i tillgängliga byggnader. De bör även se till att all information och kommunikation som gäller dessa byggnader och tjänster finns tillgänglig på teckenspråk, punktskrift, tillgängliga elektroniska format och alternativ skrift samt genom förstorande och alternativa medel, former och format för kommunikation. Subventionerade bostäder bör även vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning och äldre.

- 43.** Artikel 29 i konventionen garanterar personer med funktionsnedsättning rätten att delta i det politiska och offentliga livet samt i styrningen av offentliga verksamheter. För att det ska vara möjligt att effektivt och på samma villkor som andra utöva dessa rättigheter måste konventionsstaterna säkerställa att procedurer, anläggningar och material för röstning är ändamålsenliga, tillgängliga och lätta att förstå och använda. Det är också viktigt att tillgängliggöra politiska möten och material som används och tas fram av politiska partier eller individuella kandidater som deltar i allmänna val. Annars berövas personer med funktionsnedsättning sin rätt att delta i den politiska processen på samma villkor som andra. Personer med funktionsnedsättning som väljs till offentligt ämbete måste ha samma möjligheter att utöva sitt mandat på ett fullt tillgängligt sätt.

- 44.** Alla har rätt att ta del av konst, delta i idrott och besöka hotell, restauranger och barer. Rullstolsburna kan dock inte gå på en konsert om det bara finns trappor i konsertlokalen. Blinda personer kan inte njuta av en målning om museet inte har en beskrivning av den som man kan lyssna på. Personer med hörselnedsättning kan inte ta del av en film om den saknar textning. Döva personer kan inte ta del av en teaterpjäs utan teckenspråkstolkning. Personer med intellektuell funktionsnedsättning kan inte ta del av en bok om den inte finns i lättläst utgåva eller i ett alternativ och kompletterande kommunikationsform. Artikel 30 i konventionen kräver att konventionsstaterna erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i kulturlivet. Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning bereds tillgång till
- a)** kulturella produkter i tillgänglig form,
 - b)** tv-program, filmer, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form, samt
 - c)** platser för kulturella föreställningar eller tjänster, såsom teatrar, museer, biografier, bibliotek och turistservice och så långt som möjligt till minnesmärken och platser av nationell kulturell betydelse.

Bestämmelsen om tillträde och tillgång till kulturella och historiska minnesmärken som ingår i det nationella kulturarvet kan sannerligen vara en utmaning under vissa omständigheter. Konventionsstaterna har dock en skyldighet att sträva efter att

tillhandahålla tillträde och tillgång till dessa platser. Många minnesmärken och platser av nationell kulturell betydelse har gjorts tillgängliga på ett sätt som bevarar det unika och deras kulturella historiska identitet.

- 45.** "Konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga" (artikel 30.2). Artikel 30.3 säger att "Konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder i enlighet med internationell rätt för att säkerställa att lagar till skydd för immateriella rättigheter inte utgör ett oskäligt eller diskriminerande hinder för tillgång till kulturella produkter för personer med funktionsnedsättning". Vidare finns bestämmelser i Marrakechfördraget om att underlätta tillgången till publicerade verk för personer som är blinda, med nedsatt syn eller har annat läshinder. Fördraget upprättades av Världsoorganisationen för den intellektuella äganderätten (WIPO) och antogs i juni 2013. Det bör säkerställa tillgång till kulturellt material utan oskäliga eller diskriminerande hinder för personer med funktionsnedsättning. Det omfattar även personer med funktionsnedsättning som lever utomlands eller som ingår i en minoritet i ett annat land och som talar eller använder samma språk eller kommunikationsmedel. Det gäller särskilt dem som har svårt att få tillgång till klassiskt tryckt material. Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning föreskriver att personer med funktionsnedsättning har

rätt på samma villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet. Artikel 30.4 betonar erkännandet av och stödet för teckenspråk och dövas kultur.

- 46.** Artikel 30.5 i konventionen föreskriver att konventionsstaterna ska göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott. För att åstadkomma detta ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att
- a)** uppmuntra och främja deltagande i största möjliga utsträckning av personer med funktionsnedsättning i allmänt tillgänglig idrottslig verksamhet på alla nivåer,
 - b)** Säkerställa att personer med funktionsnedsättning har möjlighet att organisera, utveckla och delta i idrott och rekreation som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning och i detta syfte uppmuntra erbjudande av ändamålsenlig instruktion, utbildning och resurser på samma villkor som andra,
 - c)** Säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till idrottsanläggningar, rekreationsanläggningar och turistanläggningar,
 - d)** Säkerställa att barn med funktionsnedsättning har lika möjligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott, inklusive inom utbildningssystemet, samt
 - e)** Säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång till service av personer och organ som ägnar sig åt att organisera rekreationsverksamhet, turism, fritidsverksamhet och idrott.

- 47.** Internationellt samarbete, som beskrivs i artikel 32 i konventionen, bör vara ett betydande verktyg i främjandet av tillgänglighet och universell utformning. Kommittén rekommenderar att internationella biståndsmyndigheter erkänner betydelsen av att stödja projekt som syftar till att förbättra IKT och annan infrastruktur för tillgänglighet. Alla nya investeringar som görs inom ramen för internationellt samarbete bör användas för att uppmuntra att befintliga hinder undanröjs och förhindra att nya hinder skapas. Det är oacceptabelt att använda offentliga medel för att vidmakthålla nya ojämlikheter. Alla nya föremål, infrastrukturer, anläggningar, varor, produkter och tjänster måste vara fullt tillgängliga för alla personer med funktionsnedsättning. Internationellt samarbete är inte bara bra när man ska investera i tillgängliga varor, produkter och tjänster. Det bör även användas för att främja utbyte av kunskap och information om god praxis för att uppnå tillgänglighet på olika sätt. Det kan vara metoder som innebär påtagliga förändringar och som kan förbättra livet för miljontals personer med funktionsnedsättning världen över. Även inom standardiseringsarbete är det viktigt med internationellt samarbete. Organisationer för personer med funktionsnedsättning måste få stöd så att de kan delta i nationella och internationella processer för att utveckla, tillämpa och övervaka tillgänglighetsnormer. Tillgänglighet måste vara en integrerad del av alla satsningar på hållbar utveckling, särskilt i samband med utvecklingsagendan för åren efter 2015.

48. Övervakning av tillgänglighet är en avgörande aspekt av den nationella och internationella övervakningen av tillämpningen och genomförandet av konventionen. Artikel 33 i konventionen kräver att konventionsstaterna utser kontaktpunkter inom regeringen för frågor som gäller tillämpningen och genomförandet av konventionen. Konventionsstaterna ska även upprätta nationella ramverk för att övervaka tillämpningen och genomförandet. Dessa ska omfatta en eller flera oberoende mekanismer. Det civila samhället bör också involveras och fullt ut medverka i övervakningsförfarandet. Det är avgörande att de organ som närmare fastslås i artikel 33 konsulteras på ett korrekt sätt när man överväger åtgärder för ändamålsenlig tillämpning och ändamålsenligt genomförande av artikel 9. Dessa organ bör ges meningsfulla möjligheter att till exempel delta i uppgörandet av nationella tillgänglighetsnormer, kommentera befintlig lagstiftning och lagförslag, framföra förslag till lagförslag och riktlinjer och delta fullt ut i utbildningskampanjer och insatser för att öka medvetenheten om tillgänglighetsfrågor. Processerna kring nationell och internationell övervakning av tillämpningen och genomförandet av konventionen bör anordnas på ett tillgängligt sätt, som främjar och säkerställer att personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem kan delta på ett effektivt sätt. Artikel 49 i konventionen kräver att konventionens text görs åtkomlig i tillgängliga format. Detta är en nyhet bland internationella fördrag om mänskliga rättigheter, och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

bör därmed anses skapa prejudikat i detta avseende för alla
framtida fördrag.

